

A R H I V A

P E N T R U Ș T I I N Ț A Ș I
R E F O R M A S O C I A L Ă

ORGAN AL INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN

O M A G I U

PROFESORULUI

D. G U S T I

XXV DE ANI DE ÎNVĂȚĂMÂNT UNIVERSITAR

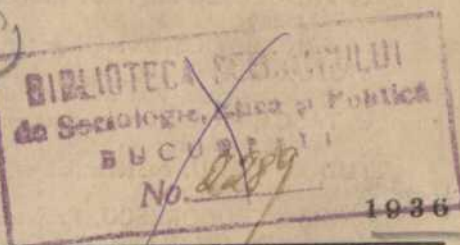
(1910—1935)

ANUL XIV

EDITURA INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN

PREȚUL 400 LEI

II

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN

DE EMANOIL BUCUȚA

CĂUTAREA începuturilor unei idei sau unui așezământ n'are numai rostul și interesul istoric al statornicirii unei date. Ideia și așezământul încep din întâia zi când ies în lume, să trăiască, adică să-și desvolte propria putere pusă în ele și maicuseamă să adune dimprejur, să răsfrângă și să-și însușească tot ce le ajută la împlinire. De aceea, pe deoparte, niciodată imagina lor nu este mai curată decât la naștere și în niciun fel, pe de alta, nu li se poate înțelege mai bine ființa de mai târziu decât cunoscându-le făptura dintâiu.

Institutul Social Român poate să întrebuințeze puțin pentru sine expresia găsită și popularizată de o altă societate ieșană, „Junimea”, a originii care se pierde în noaptea timpurilor. Când tânărul profesor Dimitrie Gusti se întorcea în 1910 în țară, după ani de studii și de meditație științifică la universități străine, el aducea, pe lângă un sistem de cunoștințe, și o ascunsă, mult mângâiată și mare hotărâre. Ea se închegase din priveliștea atât a formelor de viață spirituală din altă parte cât și a lipsurilor de-acasă, dar nici vorbă că se lega, în întâiul rând, de o adâncă trăsătură a firii. Acest lucru avea să se vadească, și se poate urmări cu ușurință în activitatea desfășurată de-atunci până astăzi a întâiului profesor român de sociologie. Trăsătura era o trebuință de organizare, iar hotărârea, aplicarea ei în domeniul cel nou al cercetărilor sociale.

Iașul vremii era cel mai potrivit loc pentru dezvoltarea și izbânda unor astfel de gânduri. El avea marea tradiție a Junimii însăși, care, în afară de valoarea și creația fiecărui membru în parte, a izbutit să-și pună pecetea pe o întreagă epocă din istoria culturii românești cu deosebire prin acțiunea de societate și prin caracterul de curent, mai răscolitor și mai statornic decât personalitățile, oricât de strălucite ar fi fost ele. Chiar în acel an, 1910, capitala Moldovei se simțea ca întinerită de un nou cerc, tot fără statute și rezemat deopotrivă pe o revistă foarte bine primită, „Viața Românească”. Era ca o întrupare în altă formă a lumii socialiste dela „Literatură și Știință” a lui Ghe-rea, care de rândul acesta se revărsa și amenința să înecă puținele turnuri de-atâtea ori asediate ale tradiționalismului, în politică, ale artei pentru artă, în literatură, și ale raționalismului criticist, în gândirea filozofică. În legătură de ani de zile cu Caragiale, care făcea un fel de trecere între cele două mișcări, rudă cu Xenopol, care deschisese deodată un nou orizont, de teorie și de cugetare istoriei, vorbind în numele unei științe, care abia de-atunci înainte urma să-și despice drum, întors în cetatea de veche și mândră cultură, plină de preșimțirea unei neașteptate meniri, tânărul savant nu se putea mulțumi numai cu catedra și cu lumina răsfrântă de ea într'un cerc restrâns. Gândul unei aso-

ciații de oameni de știință, care, sprijiniți pe cercetări proprii și mai cu seamă pe cercetări făcute în comun, să caute nouile îndreptări ale societății românești, este din acea vreme. El avea să facă să se vorbească foarte curând despre ceea ce făgăduia.

În Martie 1913 apărea la Iași o „Scrisoare adresată colaboratorilor Arhivei”. Era vorba de „Arhiva pentru Științe Sociale, Sociologie, Politică și Etică”, revistă care trebuia să înceapă să iasă la 1 Ianuarie 1914. Oricine recunoaște în această publicație, pusă la cale în mijlocul turburărilor de opinie publică aduse de războiul balcanic și de tratativele nenorocite care ar fi fost să ne împingă hotarul până sub Arab-tabia Silistrei, „Arhiva pentru Știință și Reforma Socială”, apărută însă abia peste șase ani și pe ruinele războiului popoarelor. Incercarea dintâi trebuise amânată. Când avea să se întoarcă, ea semăna și nu mai semăna cu ceea ce fusese la început. În loc să fie tribuna unor colaboratori întâmplători, revista era acum organul unei asociații. Asociația își făurea o cale, pe care să fie în stare să pătrundă oricând în public și să-l înrăurească, iar publicația avea un temei, de unde să-i vie puterea și continuitatea.

Programul acelei „Arhive” dintâi este, până la întrebuițarea de atâtea ori a acelorași termeni, programul însuși al Asociației pentru Studiul și Reforma Socială și al Institutului Social Român. De pildă:

„Preocuparea de căpetenie a „Arhivei” va fi studierea și aprecierea amănunțită și documentată a realității sociale românești”.

„De bună seamă că lipsa unei cunoașteri adâncite și aprecieri juste ale realității sociale românești, a contribuit în mare parte la nemai auzitele patru zguduiuri din temelie a edificiului Statului Român, numai în decurs de douăzeci și cinci de ani: revoluția socială din 1888, criza financiară din 1900, revoluția socială din 1907 și dureroasa experiență în politica externă în 1913! Este deci timpul suprem de-a renunța la comodul *laissez-faire*, *laissez-aller* și de a analiza cauzele care au provocat aceste evenimente naționale și a reflecta conștiințios asupra mijloacelor de îndreptare și împiedecare a unor eventuale zguduiuri viitoare, cu toată seriozitatea pe care o cere gravitatea problemelor, prin toate mijloacele pe care ni le oferă gândirea și metoda științifică”.¹⁾

Aliniatul din urmă a fost luat aproape fără schimbări în „Apelul făcut în Aprilie 1918, cu prilejul întemeierii Asociației pentru studiul și reforma socială”.²⁾ Este ca un fir care ne duce către începuturi. Preocuparea era veche și-și căuta numai tiparele de cristalizare. Când și l-a găsit pe cel mai potrivit, ea a dat întregul mănunchi de fapte care înseamnă munca de atâtea ani a Institutului Social Român.

Asociația pentru Studiul și Reforma Socială este organizația din care a ieșit, cu mici prefaceri, Institutul Social Român. Ea s'a înființat la Iași, în zilele de cele mai mari griji prin care a trecut vreodată Statul și neamul româ-

¹⁾ *Sociologia militans*, pag. 426-427.

²⁾ *Arhiva pentru Știință și Reforma Socială*, Anul I, pag. 291.

nesc, atunci când războiul părea pierdut și zărilor pretutindeni zăvorâte. Asociația însemna, în întâiul rând, o reacție împotriva desnădejdei. Când țara își părăsea fără voce armele, oamenii de știință îmbrăcau armura lor și chemau la o altă luptă, sortită să aducă ea ceea ce pierduse cealaltă. Ei cunoșteau lecția, pe care o dăduse lumii Franța după înfrângerea dela Sedan, înființând prin Boutmy, „L'Ecole libre des sciences politiques”. Ca o dovadă că se aflau pe drumul cel adevărat a fost că, peste puțin, când Germania s'a văzut pe neașteptate îngenunchiată, ea s'a gândit să alcătuiască, la rândul ei, la Berlin, în 1920, „Die deutsche Hochschule für Politik”. Statul și națiunea, rănite de moarte în războiu, cereau Științelor Sociale principii noi de organizare, un nou program de lucru și un alt spirit public. Era ceea ce făcea să răsară și între noi, în împrejurări asemănătoare, „Asociația pentru Studiul și Reforma Socială” și ceea ce, chiar în hainele schimbate de astăzi, ne-o face cu deosebire scumpă.

Statutele arătau în articolul 1 că se întemeia o asociație pentru studiul și înfăptuirea reformei sociale în România, cu sediul în București. Dela întâii pași, nimeni nu s'a gândit la o societate cu acțiune și cu orizont regional. Ea avea să se infigă și să lucreze în Capitala țării, acolo unde se hotăra politic soarta comunității și se dădeau cultural marile îndreptări. Iașul o încălzise și o adăpostise ani de zile, atât cât își căuta ca schiță, forma de rostire. Astăzi, înche-gată, el o dăruia țării. Dela început membrii se alegeau din toți oamenii de știință sau de acțiune socială pe care războiul îi adunase în Moldova, din toate provinciile românești, atât cele libere cât și cele, pe atunci, încă subjugate. Când armistițiul a deschis frontul dela Mărășești, întâii demobilizați și soli ai Asociației ajunși în Bucureștiul, atât de flămând de știri și de cuvinte de dincolo, au câștigat pretutindeni aderenți. Asociația avea în ochii acestora o însemnătate, urzită din alte elemente decât în locul de unde venea. Ea vorbea, sub robia ocupației dușmane, de libertatea spirituală, premergătoare celeilalte, și aduna în jurul ei ca un steag oprit, ridicat pe neașteptate între cei porniți să-l sfășie și să-l calce în picioare, dar astăzi neputincioși.

Articolul 2 număra scopurile: să studieze toate problemele impuse de necesitatea refacerii întregii vieți sociale a României; să propună pe baza acestor studii soluțiile practice necesare pentru înfăptuirea operei de reformă socială; să contribuie la educația socială a masselor și să lupte pentru înfăptuirea reformelor propuse.

Articolul 3 înșira mijloacele: gruparea membrilor Asociației în secții, pe specialități, pentru studierea diferitelor chestiuni; editarea unui organ al Asociației; vulgarizarea ideilor sociale, izvorite din cunoașterea realității, prin: congrese, conferințe, adunări, cursuri și publicații de propagandă.

Secțiile erau dela început șapte: agrară; comercială și industrială; financiară; juridică, politică și administrativă; igienă și politică socială; culturală.

Ședința de constituire s'a ținut la 18 Martie 1918. Adunările s'au urmat apoi săptămânal, fără ca lunile de vară să aducă vreo întrerupere. În 1918 nimeni nu se gândea în Iași la vacanță. Asociația călca și ea în pas cu întâmplă-

rile istoriei, care se rostogoleau ca niște căderi de apă din munți nordici. Numai în asemenea împrejurări se putea hotărî ca „primirea membrilor să fie legată de condiția de a nu fi înscris într'un partid politic”. „Luându-se în discuție chestiunea dacă membrii aveau rol să scrie despre Asociație tot ce gândesc, s'a hotărît ca oridecâte ori vor voi să facă o asemenea acțiune să ceară avizul prealabil al Comitetului”. „In privința organizării revistei, s'a hotărît ca direcția ei să fie încredințată d-lui D. Gusti, președintele Asociației, care împreună cu 3 redactori, unul pentru partea economică, altul pentru partea juridică, administrativă și politică și altul pentru partea culturală, și 2 secretari de redacție să aibă sarcina întregii reviste”. Vasile Pârvan, care trece prin aceste ședințe cu făptura lui mistică și avântată, sub biciul propriei nenorociri și al nenorocirii țării, rezumă în asemenea lozinci păreriile tuturor: „Scopul Asociației este a construi un sistem de idei: în ce direcție, cu ce mijloace, cu ce oameni se poate face reforma punerii în picioare a acestei vieți, amenințată în viitor de o distrugere de caracter moral, din cauza lipsei unui principiu politic moral. Cine poate avea naivitatea de a vorbi de o acțiune politică a Asociației sau a membrilor ei separat, în acest pustiu politic? Asociația are rolul să trezească conștiința politică. Noi încercăm a strânge materialul necesar pentru a construi un program de acțiune organică, pe baza căruia oricare ar fi omul politic care ar veni, să învie cu soluțiile ce le dă conștiința politică a acestei națiuni”³⁾).

După cum în urma prăbușirilor pricinuite de un cutremur se poate citi, într'o tăetură prin straturi, întreaga urzeală a pământului, la fel se întâmpla cu societatea românească din acele zile tragice. Ea dădea deodată la iveală râpi și prăpastii pline de spaimă, dar în acelaș timp și puterile, până atunci neluate destul în seamă, cum erau toți acești gânditori hotărâți să se jertfească, și care puteau să aducă scăparea. Aceasta este marea lecție a Asociației pentru Studiul și Reforma Socială. Ea apărea ca o formă a acelei revoluții spirituale, care înouește națiunile sănătoase, atunci când sunt lovite de un dezastru. O întâlnisem la alte popoare, în împrejurări aidoma, și ne temeam să nu fim prea slabi ca să răspundem la fel. Răspunsul a venit însă hotărît și la timp.

Cea din urmă ședință ținută în Moldova de comitetul Asociației a fost la 12 Octombrie 1918. Războiul își schimbase pe neașteptate înfățișarea. Fronturile, socotite până atunci de oțel, cădeau. România se ridica încet din ruine. Venise și dreptatea ei. Asociația era luată de acelaș val și răsfrângea toate schimbările minunate, care se petreceau împrejur, așa cum le răsfrânse mai înainte pe celelalte: Ședința viitoare s'a ținut în București, la 23 Noembrie 1918. Intrase și ea în Capitală, pe sub acelaș arc de triumf pe sub care intraseră luptătorii și capii țării, un luptător alături de ceilalți, cu sarcini, dar și cu drepturi la fel.

³⁾ Extrase din procesele verbale ale ședințelor de comitet, Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, Anul VIII (1929), pag. 545 și urm.

La 1 Aprilie 1919 ieşeau întâiele trei numere din „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială”, lucrată cu studii trimise cele mai multe peste graniţa vremelnică a frontului şi ea însăş pe jumătate în armură. Numărul membrilor crescuse dela 24 la 83. Cele mai multe secţii începuseră să lucreze şi ajunseseră chiar la întâiele proiecte de lege. La 21 Decembrie 1919 Asociaţia se credea puternică destul ca să cheme numeroase personalităţi ştiinţifice şi politice, la o adunare care să ducă la înfiinţarea unui Institut Social Românesc, privit numai ca un instrument de lucru al Asociaţiei şi dezvoltându-se alături de ea. Ideea, în această formă dintâi, n'a prins şi a trebuit să mai treacă mai mult de un an, până la adunarea generală de constituire dela 1 Februarie 1921, când s'a hotărât transformarea însăş a Asociaţiei pentru Studiul şi Reforma Socială în Institutul Social Român. Cu aceasta se încheia perioada eroică a mişcării, gândite mai de mult, apărute în public pentru întâia oară în Martie 1913 şi reluate cu toată puterea în Martie 1918. Incepea perioada de organizare.

În Monitorul Oficial dela 29 Iulie 1921 apărea acest articol unic: „Se recunoaşte calitatea de persoană morală aşezământului *Institutul Social Românesc* cu sediul în Bucureşti, care va funcţiona conform alăturatelor statute. Această lege a fost votată de Adunarea Deputaţilor în şedinţa dela 27 Iunie 1921, iar în Senat în şedinţa dela 6 Iulie 1921”.

În partea întâia a statutelor se arăta denumirea şi scopul, cu amintirea organizaţiei premergătoare şi cu recunoaşterea prin urmare a continuităţii. De altminteri, scopul rămânea împătrit şi până într'atât acelaş că aproape nici cuvintele nu se schimbau. Unde se schimbau, ele nu descopereau atât o deosebire de concepţie cât una de stări şi împrejurări. Istoria mersese iute. În mai puţin de trei ani ea avea o altă faţă. Cine ştie însă dacă Institutul Social Român, aruncat ca o ancoră atunci când peste capetele noastre totul părea că se surpă şi se îneacă, ar mai fi fost îmbrăţişat şi s'ar mai fi putut încheia cu aceeaş iubire, tragere de inimă şi jertfă, în mijlocul însufleţirii, al împărţirii în o mie şi al solicitării tuturor oamenilor disponibili de politică, de administraţie şi de întreprinderile lucrative, pe care noua Românie la adusese cu sine? Chiar partea de durere şi de desnădejde, care se mai auzea bătând în arterele lui, îi dădea o bună primire şi o putere de viaţă, pe care în chip obişnuit Institutul nu le-ar mai fi putut avea.

Începutul articolului 2 suna în statutele din 1918 astfel: „Scopul acestei Asociaţii este: a) Să studieze toate problemele impuse de necesitatea refacerii întregii vieţi sociale a României”. Se simte pacea dela Bucureşti. În statutele din 1921 se zicea chiar din articolul 1: „Institutul Social are de scop: a) Să cerceteze problemele ştiinţelor sociale, şi în special pe acelea privitoare la starea socială a României Mari”. Institutul se lărgise şi el, ca să între în nouile hotare.

În schimb, noua organizaţie lăsa să cadă punctul din urmă trecut între scopurile Asociaţiei şi poate puţin cam primejdios în nelămurirea lui: „Să

lupte pentru înfăptuirea reformelor propuse", și îl înlocuia, îmbucurător, cu o prevedere de preocupare curat științifică: „să procure membrilor săi, precum și tuturor persoanelor pe cari le interesează chestiunile sociale, mijloacele de documentare a cunoștințelor în toate domeniile sociale”.

În partea a doua se vorbea de mijloace, care, în întâiul grup, repetau, cu oarecare desvoltări și mici înnoiri textul de odinioară, iar, în al doilea grup, se opreau la bibliotecă, la colecții arhivare și la oficiul de informații, rămase până astăzi numai schițe sau deziderate.

Partea a treia întârzia la organizare, cu împărțirea în secții de lucru după specialități și cu acest pas mai departe față de vechiul articol, și care s'a arătat atât de rodnic, al puținței de întocmire și a altor secții noi, după trebuință, și mai cu seamă de contopire a două sau mai multor secții într'una singură, când ele se dovedeau că nu pot trăi de sine strătătoare. Institutul căpăta în felul acesta o înmlădiere și o putere de adaptare, care l-au ferit de atâtea ori de zguduiri și desamăgiri. Întregul nu mai suferea, chiar dacă nu toate compartimentele aveau în tot timpul oameni cari să lucreze sau ceva de lucru.

Alte părți reglementau activitatea, membrii, comitetul, ședințele plenare, adunarea generală, reprezentarea Institutului, averea și cheltuelile, mergând până la regulament, modificarea statutelor și chiar disolvare. Cele mai multe adausuri aveau mai curând rostul să răspundă cerințelor legii persoanelor juridice. Temeiul rămăsese cel vechiu. Institutul ducea sub un nume schimbat Asociația mai departe, așa cum duce un fluviu toate pâraele din care e făcut și pe care le poartă pierdute în sine.

Statutele n'aveau nevoie de nicio expunere de motive sau de un preambul doctrinar. Institutul Social Român, ca și Asociația pentru Studiul și Reforma Socială au înțeles dela început să fie o adunare de oameni de cercetare și un laborator de muncă-împreună în domeniul social, fără răstrângeri de niciun fel, de concepții științifice sau de credințe politice. E destul de caracteristic în această privință că, într'o activitate foarte lungă și într'o vreme de mari revoluții în păreri și de transformări sociale. Institutul n'a fost încă niciodată pus în împejurarea să judece și cu atât mai puțin să îndepărteze pe vreun membru, pentru vina de părtinire sau de atitudine nestatutară. Pe de altă parte, tocmai această largime de vederi a făcut cu puțință întâlnirea în jurul acelorași probleme a oamenilor cu pregătirea și cu încadrarea intelectuală sau politică dintre cele mai deosebite. Institutul a putut să fie, ani de zile și tocmai când luptele de idei sau de grupe sociale erau mai inversunate, o ade-vărată școală de obiectivitate. Organizarea bine gândită și îndrumată dela întâii pași, s'a putut de aceea păstra fără schimbare până astăzi. Modificările unor articole din statute în cursul anilor n'au privit decât amănuntele de funcționare.

Ca o dovadă că perioada de organizare se încheiase și că începea perioada a treia, de lucru sau creatoare, sunt mai multe fapte, petrecute în acelaș

timp, cu o legătură cu statutele mai strânsă decât a manifestărilor de până atunci și mai ales, cu un răsunet în publicul mare mult mai adânc decât ele.

La 5 Decembrie 1921 se inaugura Sala de lectură a Institutului Social Român. Pregătită încă de mai înainte și gospodărită la începuturile ei de C. Em. Krupenski, care la moarte i-a lăsat pe lângă o muncă rămasă de pildă membrilor, și o parte din propria bibliotecă, ea căpăta acum un caracter public și o însemnătate programatică. Pentru întâia oară România avea o bibliotecă de științe sociale și afla de rosturile și de datoria față de ea în viitor.

Președintele Institutului arăta în cuvântarea de deschidere că era vorba de o sală de lectură științifică, și anume de politică și de științe sociale comparate, îmbrățișând publicațiile de pretutindeni ale acestor domenii. O asemenea sală de lectură avea în deosebi chemarea să deschidă orizonturi și perspective noi. Trecând la urmările ei asupra societății românești, el găsea aceste două formulări fericite, care nu și-au pierdut poate din actualitate. Cea dintâi: „Puținul ce trebuie așteptat dela un om cult este să-și cunoască timpul său. Una din laturile crizei intelectualității la noi constă tocmai din ignorarea aproape cu totul a elementelor vieții contemporane“. Cealaltă formulare: „Un al doilea câștig firesc al frecventării acestei săli de lectură va fi emanciparea din ce în ce mai vădită de magia formulelor, de prestața verbului, care, de cele mai multe ori, oricât ar fi de impecabil, nu poate ascunde goliciunea sa, și de romantismul politic și social“.

Sala de lectură s'a încheat într-o bibliotecă mai cu seamă de periodice și de actualități, sub conducerea celui de-al doilea bibliotecar, Paul Grecianu, mort și el la datorie, cași cel dintâi, și cu aceleași drepturi, dacă nu și mai mari la recunoștința Institutului. Atât unul cât și altul, prin obârșia de veche familie boerească și conservatoare, prin vârsta și prin locurile de mare răspundere avute în ierarhia socială a vremii, reprezentau, cu însărcinarea, de bună voe luată, de organizare tehnică și de migală administrativă, cu ore de biuro și cu funcționari de condus, o trecere dela societatea proprie la o societate nouă, o recunoaștere a ei și o arătare de cale pentru ai lor și pentru ceilalți. Institutul Social Român, plin de o viață în clocot și de lumea lui nouă universitară și politică, ridicată de războiu, de expropriere și de votul obștesc pe întâiul plan, primea astfel și omagiul activ al fostei generații. El apărea, și în felul acesta, ca terenul neutru pe care toți lucrătorii sociali la noua clădire a Statului român își puteau da întâlnire.

Paul Grecianu primise începuturile de bibliotecă la sfârșitul lui Septembrie 1921, data morții lui C. Em. Krupenski, și lucrase de dimineața până seara, aproape trei luni, la cumpărături noi, la abonamente de reviste, la schimburi și la fișe, pentru ca sala de lectură să fie vrednică de numele ei și să poată fi deschisă în Decembrie acelaș an. În August 1923 ne părăsea și el, dând o grea lovitură tocmai bibliotecii, în care pusese atâta iubire, pricepere și râvnă.

Existența și funcționarea regulată a sălii de lectură mai vădea însă un fapt, că Institutul Social Român își găsisse un sediu statornic. Adăpostit la Iași,

în formele dintâi ale consfătuirilor, în casa Președintelui, și apoi la București, pentru ședințe de discuții, adunări de lucru sau întruniri festive, rând pe rând, la Casa Centrală a Asigurărilor Muncitorești, în sala de bibliotecă a catedrei de arheologie sau la Reforma Agrară, el se așezase acum în câteva încăperi puse cu toată bunăvoința la dispoziție de Academia de Inalte Studii Comerciale și Industriale. Gazda și-a clădit de-atunci un palat monumental, dar Institutul a urmat-o și acolo. Numai ridicarea unui local propriu, care se pare că este foarte apropiată, l-ar putea face să-și schimbe locuința. Aceasta ar însemna însă atunci o măreață și vrednică încununare de activitate.

Tot în Decembrie 1921 începea întâiul ciclu de conferințe al Institutului Social Român, cu 25 de prelegeri publice despre problema problemelor acelor ani, reforma Constituției. Era în sfârșit realizarea acelui contact deadreptul cu publicul, mai viu și mai ușor de controlat în urmări decât revista și cartea, pe care Asociația și Institutul îl visaseră și îl pusese la locul de cinste în statute, adevărata școală liberă de științe sociale, atât de îmbrățișată și de rodnică timp de zece ani, până când mijlocul, folosit și popularizat prin imitație de alții, și-a dat pentru Institut totul și a putut fi înlocuit treptat prin altele. Oameni dintre cei mai deosebiți ca pregătire și ca păreri, s'au urmat la aceeaș tribună, Nicolae Iorga și D. Gusti, Al. Vaida Voevod și Iuliu Maniu, Vintilă Brătianu și Al. Marghiloman, Gr. Iunian și Virgil Madgearu, I. G. Duca și V. Goldiș, Octavian Goga și C. Argetoianu, Mihail Manoilescu și I. Grigorovici, Mircea Djuvara și C. Rădulescu-Motru, I. Răducanu, Simion Mehedinți, Al. Tzigara Samurcaș, Emil Racoviță, I. Simionescu, G. Ionescu-Sisești, Andrei Rădulescu, G. Țițeica, Gr. Antipa, G. Tașcă, C. Garoflid, Anibal Teodorescu, I. Nistor, M. Sanielevici, D. Negulescu, I. Micescu, pe lângă atâția străini de vază, W. Sombart, J. Shotwell, H. Truchy, Albert Thomas, Hjalmar Schacht, W. Rappard, C. Bouglé, Ch. Rist, H. B. Butler; atâtea probleme, dintre cele mai actuale, dar de atâtea ori nu dintre cele mai ușor de urmărit, ca însăș Reforma Constituției, sau Doctrinile politice, sau Politica externă, sau Viața Socială în România de după războiu, Capitalismul în viața socială, Orașul și Satul, Politica culturală, Experiența politică și socială contemporană, Federalizarea Statelor europene, Influența depresiunii economice mondiale în România, sau Securitatea colectivă și revizionismul au adunat un auditor credincios, de mii și mii de oameni, în sala și la ora atât de populare de atunci, Aula Fundației Regele Carol I, Duminica la 11 dimineața, din Noembrie sau Decembrie până în Maiu sau Iunie, după lungimea ciclului.

În acelaș 1921, Institutul Social Român era proclamat membru asociat de „Société d'études législatives” din Paris. După acțiunea din țară, începeau acea colaborare și recunoaștere din partea societăților de specialitate străine, care au dus an de an la legături și manifestări de adevărată solidaritate științifică internațională.

Dacă am socotit perioada eroică a Institutului, din 1918 sau chiar mai de vreme, din 1913, până în 1921, anul când el s'a limpezit, s'a deslipit de con-

tingențele de ordin istoric și și-a primit numele, perioada de organizare anul 1921; perioada creatoare trebuie pusă dela sfârșitul acestui an până în 1933, iar cea din urmă, perioada de înrăurire, de-atunci încolo. Firește că și clasificarea noastră, ca orice clasificare, urmărește mai mult o mai ușoară îmbrățișare a unui material de fapte și a unui timp, decât închide și lichidează o realitate. Chiar când hotarele propriu zise între epoci se pot muta și uneori pot părea că se suprapun, grupele mari rămân însă bine așezate. Dovezile în sprijin credem că vor fi în cele din urmă destul de convingătoare.

Perioada creatoare a Institutului Social Român se deosebește printr-o activitate felurită și puternică în toate domeniile deopotrivă, în care își propusese să lucreze. Acum își câștigă el dreptul la acea prețuire care îi înconjură astăzi numele, faptele și membrii, atât în țară cât și în străinătate. Lucrare de caracter științific în secții sau lucrare de răspândire a cunoștințelor sociale, prin conferințe sau publicații, una și alta se urmează paralel, cu un avânt tot atât de însuflețit din partea oamenilor de studiu și a publicului.

Numărul secțiilor a ajuns treptat până la 13; pe lângă cele amintite: secția de politică externă, secția de bibliologie, secția de studii feminine, secția de cooperatie, secția de urbanism, secția de statistică. Din studiile și discuțiile lor au ieșit proiecte de legi, buletine de secție, monografii sau articole publicate în organul Institutului Social Român, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială” și mai ales acel spirit de seriozitate și bună înțelegere științifică, cu destule și vădite urme în viața socială și politică a țării românești în tot acest răstimp. Pătrunși la cele mai înalte locuri, în știință sau la cârma Statului, membrii Institutului n’au uitat școala prin care trecuseră și nu s’au sfiit s’o mărturisească la orice prilej.

Întăiele cercetări de politică socială aici s’au făcut, și întâiele texte pentru o legiferare a unei mai bune vieți a muncitorului așijderea, ceea ce a dus la legături strânse cu Biouroul Internațional al Muncii, care a privit dela început Institutul ca un reazăm. Amândoi directorii Biuroului, când au venit în România, dela tribuna Institutului au cerut să-și spună țării părerile și dorințele. Când a fost vorba de numit un reprezentant al Biuroului, el a fost ales dintre membrii Institutului și a rămas de mulți ani neschimbat același.

Întăia oară când s’a vorbit despre Consiliul Legislativ, cu adausul că membrii Institutului, îngrijați mai cu seamă de lipsurile tehnicii juridice într-o vreme de nestăvilită legiferare, credeau că trebuie să ajungă să lucreze ca o simplă secție a lui, în sânul Institutului s’a vorbit. Luarea aminte a secției juridice s’a îndreptat asupra celor mai însemnate legi și coduri, cercetându-le, îndreptându-le, întregindu-le. Fie ca aleși ai Parlamentului, fie ca oameni cu rosturi încă și mai hotărâtoare, membrii Institutului au putut de foarte multe ori să folosească deadreptul rezultatul discuțiilor în comun sau chiar să-și însușască în întregime idei și texte ale secției juridice. De aceea, atât alcătuirea cât și activitatea acestei secții au stat la locul de frunte și au fost o mândrie a Institutului Social Român exact atâta timp cât a ținut furia de legife-

rare legată de noua întocmire a Statului, ca să intre apoi într'un făgaș normal. Încă o dovadă de legătura, în programul de lucru al Institutului, dintre preocuparea teoretică și aplicarea datelor ei la realitatea imediată socială. Când în sfârșit Consiliul Legislativ s'a înființat, contactul cu el era firesc să se păstreze strâns și înviorător.

În secția cooperativă s'a cercetat pentru întâia oară, nu numai ca valoare și documentare a unei experiențe economice, la fel cu oricare alta, ci ca un principiu de mai bună așezare a vieții și a societății, cooperația. O întreagă școală de cercetători s'a pregătit aci, conducători ai mișcării sau titulari ai unei noi catedre de învățământ superior.

Legislația agrară și toată armătura omenească de mare specialitate, de care aplicarea ei a avut nevoie, a căpătat din mediul Institutului îndreptări netăgăduite. Un studiu, al înfățișării noi luate de această ramură de bogăție și de viață a poporului român, n'ar fi deplin, dacă ar uita să pună în cumpănă ceea ce au dat secția agrară și specialiștii de întâia mână, cari o alcătuiau.

În secțiile economice s'a arătat, între altele, însemnătatea metodei statistice și întâiul recensământ al populației după război, rupt cu atâta luptă guvernăntilor, este un merit atât de limpede al Institutului încât președintele lui a fost chemat să dea, împreună cu specialiști și tehnicieni, directivele, și un membru, să-l organizeze și să-l execute.

Înainte să cunoaștem și să vie primarii creatori, secția de urbanism a pus în discuție, cu o participare care n'a fost numai a membrilor, îmbunătățirile de ordin general edilitar și estetic, neapărat cerute de o Capitală de mare țară, cu atâtea provincii noi convergând acum spre ea cu amintirea altor capitale mai îngrijite și năvălită de o populație mereu în creștere. Ca un răspuns la munca lui mai largă de bine obștesc, dar poate că și pentru asemenea preocupări speciale și privind-o deadreptul, primăria Capitalei a dăruit Institutului un teren în cel mai bine așezat punct al orașului, unde el se pregătește să-și înalțe un local.

Secția culturală a luat încă dela început în cercetare problema reorganizării învățământului de toate gradele, cu un spirit care să fie cât mai mult al vremii și al pământului. Problema culturii, atât a celei creatoare cât și a celei populare, a adunat în jurul ei cele mai bune puteri pe care le avea Institutul. De aceea, când a fost vorba de lucrat un proiect de lege de organizare culturală a fost chemat, ca un lucru dela sine înțeles, președintele Institutului Social Român, împreună cu câțiva membri ai lui; când a trebuit să se găsească un înțeles mai adânc radio-difuziunii și să i se dea o întocmire cât mai potrivită cu el, Societatea a chemat în fruntea ei pe președintele Institutului Social Român.

Acelaș lucru cu secția de politică externă, care a cercetat cu îndrăzneală și a popularizat pentru întâia oară cele mai gingașe și mai ezoterice probleme de politică internațională; cu secția bibliologică, unde în deosebi problema unei mari biblioteci sociale românești a dus la propunerea străngerii la un loc a

tuturor bibliotecilor de autorități publice din București și la cercetarea celei mai bune metode și organizări, iar problema bibliotecii populare a premers unele acte de guvernământ foarte binevenite; acelaș lucru și cu secția de studii feminine, care, pe lângă latura teoretică, a văzut inițiativa de acțiune socială a unor membre, cum a fost aceea a întâii școli superioare de asistente sociale, cu participarea covârșitoare la directive, a președintelui Institutului, iar la realizare și în corpul profesoral, a membrilor.

Secția sociologică a putut în cele din urmă, după tot felul de lucrări pregătitoare, să-și însușască și să ducă mai departe acțiunea monografică la sate, începută cu membrii Seminarului de sociologie dela Universitatea din București, sub conducerea titularului catedrei care era și președintele Institutului. Un nou sistem de sociologie și o nouă metodă de cunoaștere a satelor au fost așezate la temelie Institutului Social Român, ca o consfințire și ca o cheazășie de viață, pentru toți membrii lui și pentru toți străinii veniți să afle o îndrumare. Institutul apărea în felul acesta ca făurarul de astăzi și depozitarul de mâine al științei națiunii. Ca o undă de înviorare a trecut peste toate secțiile. Institutul pornea la lucru nou, cu pașii tineri și încrezători din întâia zi.

Încă din întâile timpuri, cele mai multe secții și-au avut buletinele și publicațiile lor proprii. Așa au ieșit și au ajuns destul de cunoscute și de citate Buletinul secției juridice și Buletinul secției industriale, Buletinul secției cooperatiste și Buletinul secției bibliologice. „Arhiva”, organul Institutului, nu le putea mulțumi trebuințele din două pricini: întâiu, pentru că apariția la trei luni, sau chiar mai rar, în cazul numerelor duble și triple, lua toată actualitatea unor chestiuni cu totul curente, ca interes de opinie publică sau obiect de legiferare; și al doilea, ea nu putea să reproducă până în amănunt discuțiile și hotărârile de secție. De altfel, Buletinele rămăneau o întregire firească și trebuitoare a secțiilor și răsfrângeau o activitate numai a Institutului, pe când „Arhiva”, ca și conferințele publice, cu caracterul lor de tribună pentru cei mai pregătiți într-o ramură de cercetare, fie că erau sau nu membri, intrau în cea de-a doua formă de manifestare, colaborarea, sporirea frontului de lucru și întreținerea eficacității cu puterile, care de multe ori înțelegeau să stea pe dinafară. Institutul Social Român întrebuița o metodă, care fără să jicnească pe membri, măgulea și pune la treabă, alături de ei, pe ceilalți. Datorită puțin și acestei metode roadele lui au fost atât de neașteptate.

Publicațiile Institutului au fost dela început, și s’au păstrat până astăzi, de două feluri: periodice și monografice. În fruntea celor dintâi se așează „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”.

Ceeace a însemnat „Arhiva” pentru Institut se vede mai cu seamă acum, când colecțiile atâtor ani se înșiră voluminoase pe rafturi ca o adevărată bibliotecă. Iată nu mai puțin, în desfășurare, de zece mii de pagini, iar, ca preocupări, toate problemele sociale ale României și culturii contemporane! Cei cari ar fi porniți să-i micșoreze locul în istoria celor mai frământate și, de ce să n’o spunem, celor mai eroice silințe pentru găsirea unei limpeziri, sau chiar

s'o dea deoparte, n'au decît să-i răsfoiască încet paginile pline de grele întrebări, de bune gânduri sau de nesfârșită informație. Se va trezi foarte curînd schimbându-și părerea. Dar nu vrem să ne oprim aici asupra rostului „Arhivei” în dezvoltarea științelor sociale sau în îndrumarea opiniei publice din România, ceea ce ar ieși din orizontul rîndurilor de față și poate și din mijloacele noastre. Vrem, în schimb, și putem să mărturisim ceea ce a fost „Arhiva” pentru Institutul Social Român. Institutul nu se poate închipui fără revista lui. Parafrazînd expresii întrebunțate cu alte prilejuri, se poate spune fără niciun retorism că, dacă tot ceea ce a făcut Institutul și chiar el însuși s'ar pierde, dar s'ar păstra „Arhiva”, cercetătorii cari ar vrea să înțeleagă fenomenul și fapta lui, n'ar mai avea nicio greutate. „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială” n'a fost numai organul prin care se rostea Institutul Social Român, așa cum s'ar fi putut rosti și s'a rostit prin alte publicații și mijloace, ci întruparea lui vie, coborîtă și trăitoare între noi. De aceea, problema sau primejdia întreruperii revistei, ivită de cîteva ori în împrejurările grele materiale sau spirituale, prin care a trebuit să treacă și Institutul, a servit mai mult ca o biciuire a energiilor o clipă șovăitoare. Toată lumea își dădea seama că moartea „Arhivei” n'ar fi făcut decît s'o vestească pe a Institutului sau că, în tot cazul, Institutul fără „Arhiva” ar fi putut să fie ceva mai bun sau ceva mai slab, dar n'ar mai fi fost „Institutul”.

În afară de monografiile întăilor ani, cu un caracter de cele mai multe ori de mare actualitate, ca de pildă: Participarea la beneficii, Probleme de politică de bancă în România, Magistratura, Casele de pensiuni ale întreprinderilor particulare și asigurarea funcționarilor, Organizarea comerțului exterior în epoca de tranziție, Reforma agrară în diferite ținuturi ale României, și de aceea astăzi de o valoare mai mult bibliografică, Institutul a publicat în volum, adesea cu note, comentarii și anexe, cîteva din ciclurile de conferințe publice. Ele au găsit cea mai bună răspîndire și cel mai trainic răsunset, pentru că tratau cele mai tulburătoare probleme ale timpului, prin cei mai buni cunoscători sau mînuitori ai lor și din cel mai cuprinzător și îndrăzneț punct de vedere. Noua Constituție a României și nouile Constituții europene, Doctrinile partidelor politice, Politica externă și Politica culturii sunt ca patru stâlpi de orientare. Nici odată pînă la ele tiparul românesc nu ne dăduse asemenea cărți. Ele rămîn publicația caracteristică a Institutului Social Român din perioada lui creatoare. Ceea ce se verificase în cuprinsul unei săli cu un public destul de pregătit și de pretențios, era trimis, după acest examen, să facă în voe înconjurul țării și să-și deschidă loc în biblioteci și pe mese de studiu. Era ca un întăiu volum de enciclopedie socială, puternic de toate cele peste 2000 de pagini ale lui și mai ales de toate numele, de-atâtea ori de strălucire unică, dela noi și din străinătate, ale colaboratorilor. Și erau și ca întăii pași de mare încredere și de conștiință sigură a popriei meniri și puteri, pe cari Institutul îi făcea în politica și în cultura românească.

În acelaș răstimp, Institutul avea dela membrii săi și alte semne de pre-

țuire, care însemnau noi și neprevăzute rosturi. La 27 Martie 1922, președintele primea dela d. Inginer Mihail Manoilescu, o scrisoare⁴⁾, în care, ca membru al Institutului, „își lua libertatea să-i aducă la cunoștință că: a) pune la dispoziția Institutului într'un cec alăturat suma de 8000 lei pentru completarea bibliotecii și cheltueli de imprimare, și b) oferă aceluiași Institut suma de 80.000 lei în efecte Imprumutul Unirii 1919, cu dobândă fixă 5%, din ale căror cupoane să se acorde anual un premiu indivizibil de 4000 lei celui mai bun studiu original asupra oricărei chestiuni din domeniul economiei industriale în România". Astfel lua ființă Premiul Inginer Mihail Manoilescu.

La 1 Maiu 1926, o altă scrisoare, de rândul acesta din partea unei membre a secției feminine, d-na Elena Romniceanu⁵⁾, cerea instituirea unui nou premiu. Întâiele ei trei aliniate sunau astfel: „Prin pierderea de toți plânsei Bucura Dumbravă, mi-a venit mie, prietenei, îndrăsnesc să zic, celei mai apropiate, sarcina să dau o cât mai bună întrebuițare averii rămase. Dintre așezămintele de cultură, care au avut-o ca membră sau intrau în preocupările ei și puteau să aibă un mic legat pentru amintire, mi-am dat seama că nu putea lipsi Institutul Social Român. De aceea, vă rog să primiți propunerea mea ca Instituția să întocmească un premiu, numit Premiul Bucura Dumbravă. Cred că un subiect general de etică ar fi potrivit atât cu scopurile urmărite de Institut, cât și cu problema de căpetenie a civilizației noastre și cu gândul statornic al celei care dă numele acestui premiu. Dau în acest scop 20.000 lei anual. Suma aceasta reprezintă o bună parte din venitul într'un an al cărților scrise de Bucura Dumbravă. Am crezut că premiul capătă, prin alimentarea lui din acest venit, un înțeles simbolic! Din opere scrise odată cu iubire, să iasă alte opere scrise cu iubire, și vechiul cuvânt liturgic: „Lumină din Lumină" să-și afle la adăpostul Institutului o nouă adevărire. M'aș bucura dacă data când se dă acest premiu ar putea fi luna Ianuarie în care Bucura Dumbravă a intrat cu partea muritoare în pământul dintre trei continente dela Port-Said".

Dar, chiar după înșirarea atâtor fapte, care nu s'a putut face fără să se lase multe altele pe dinafară, Institutul Social Român ar rămâne numai fragmentar cunoscut, mai cu seamă în posibilitățile lui, dacă nu s'ar aminti, fie și în treacăt, de alte două forme originale de activitate: organizarea în țară de Institute regionale și organizarea de legături cu străinătatea.

Încă din 1919, dovadă că Institutele Sociale regionale intrau în programul nescris al Asociației de-atunci pentru Studiul și Reforma Socială, ca o urmare firească a lucrării de cercetare și de cunoaștere a țării care se punea la cale, Vasile Pârvan, ajutat de d. N. Ghiulea, luaseră inițiativa înființării unei secții pentru toată Transilvania, la Cluj, pe lângă Universitate. Incercarea s'a oprit pe loc, poate pentru că era prea timpurie, dar poate și pentru că era începută după vederi, părăsite mai târziu de Institut. De câte ori a fost vorba

⁴⁾ Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, Anul IV (1923) pag. 644.

⁵⁾ Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, Anul VI (1927) pag. 527.

după aceea de întemeierea unor filiale regionale, Institutul a înțeles să lase întreaga inițiativă localnicilor, cari știu mai bine decât oricine, nu numai trebuințele colțului lor de țară, dar și mijloacele de împlinire. Citind astăzi cuvintele lui Pârvan n'avem numai fiorul omului care s'a dus și atât de prieten al Institutului, dar și fiorul depărtării dela formula mai mult legislativă și polemică a începuturilor până la opera de construcție liniștită și mult mai bogată de mai târziu: „D. V. Pârvan a arătat împrejurările în care s'a alcătuit la Iași în primăvara anului 1918 „Asociația pentru Studiul și Reforma Socială”. Încercările prin care trecuse țara și neamul, care a avut parte de o organizare legislativă improvizată și departe de realitatea socială, și de o administrație fără pregătire specială și simț de răspundere, și prin urmare abuzivă și anarhică, au hotărât pe un mănunchiu de puteri tinere, specialiști chemați în chestiile sociale, să ia atitudine fățișă și să ceară în mod public ruperea cu o tradiție nenorocită. Ei urmăreau ca legile care se dădeau țării să nu mai fie creațiile de moment ale unei politici improvizate, ci rezultatul unor studii amănunțite ale stărilor și necesităților reale și ca administrația să se dea în seama specialiștilor, cari să facă din cariera lor un apostolat”⁶⁾.

În 1932 frunțași ai vieții științifice și sociale românești din Timișoara, la care s'a adăugat Aradul, au hotărât să înființeze un Institut Social al Banatului și al Crișanei. Ei au cerut dela început să lucreze în cadrele Institutului Social Român, cu statutele și ca o filială a lui. S'au grupat în secții pe specialități, stăruind în cea mai mare parte asupra întrebărilor locale, și ca o dovadă a fost luarea în cercetare a problemei bănățene atât de îngrijitoare a depopulării satelor românești din regiune și au scos o revistă documentată, bine scrisă și de o foarte frumoasă înfățișare tehnică. Atunci când Fundația Culturală Principele Carol a trimis în țară echipe de lucru studențești, Institutul Social Banat Crișana, care căutase încă mai dinainte să aibă membri de-ai săi în expedițiile monografice ale Institutului Social Român, s'a grăbit să organizeze întâiele cercetări de acest fel în satele bănățene. Pregătite cu grijă și date pe mâna unor specialiști tot pe atât de încercați pe cât de însuflețiți, ele au izbutit peste orice așteptări și au stârnit la expoziția anuală a echipelor studențești prețuirea deosebită a Suveranului, pe lângă luarea aminte cea mai vie din partea publicului. Aproape acelaș lucru s'a întâmplat, abia ceva mai târziu, cu Institutul Social al Basarabiei dela Chișinău. Provincia de peste Prut, atât de vitreg părăsită pe timpul celor o sută de ani de stăpânire străină, s'a împodobit deodată, nu numai cu o viață universitară, dar și cu un asemenea institut liber de cercetări și de faptă românească. Tot ce are Chișinăul mai bun s'a strâns la chemare și a început un lucru plin de făgădueli. Credința nezdrcinată în urmările fericite ale acțiunii Institutului, spiritul de organizare și râvna de muncă a d-lui Groșoreanu la Timișoara și a d-lui Pan Halippa la Chișinău, cei doi președinți, sunt cea mai sigură cheazășie că treaba

⁶⁾ Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, Anul I (1920), pag. 870.

începută este într'adevăr temeinică. Programul Institutului se apropie de realizare prin aceste unelte regionale venite dela sine să se pună în slujba lui, pentru că ele ușurează acea cunoaștere a țării, până în adâncurile ei, care singură poate face cu puțință îndreptările așteptate.

Legăturile cu străinătatea s'au urzit în chip firesc, îndată ce Institutul Social Român a început să fie cunoscut ca o asociație de cercetători ai științelor sociale în România. Ele au luat formele cele mai deosebite, dela cere-rile de lămuriri prin corespondență și schimbul de publicații până la parti-ci-parea la congrese sau la expoziții internaționale la invitarea de conferențieri străini la noi și de conferențieri români în alte țări, la trimiterea de studii pen-tru „Arhiva”, la primirea de oaspeți și de observatori, la proclamarea de mem-bri corespondenți sau de onoare și chiar la acordarea de subvenții. Institutul a ajutat pe această cale ca țara să fie mai bine cunoscută și mai drept judecată în străinătate decât înainte și ca știința noastră socială să fie rodită de colabo-rări strălucite, care fără el n'ar fi avut loc. S'a realizat astfel o solidaritate științifică internațională în care Institutul Social Român a primit din ce în ce mai mult rosturile unui membru prețuit și indispensabil. Astăzi am ajuns atât de departe încât în toate chestiunile care privesc ființa și activitatea Institutului părerea lui să fie neapărat cerută și experiența folosită cu recunoștință.

Amintim dintre așezămintele străine pe acelea cu care Institutul Social Ro-mân a avut legături sau a conlucrat mai strâns: Institutul Solvay din Bruxelles, Institutul de Folklore Brabançon tot de-acolo, Institutul Intermediar de Drept Internațional dela Haga, Royal Institute of Foreign Affairs dela Londra și so-cietatea Fred. Le Play tot de acolo, Institutul Internațional de Drept comparat dela Lyon, Institutele sociale dela Praga și Brno și Institutul social polonez, Institutul Internațional de Sociologie dela Paris și Societatea de sociologie dela Geneva, Dotația Carnegie pentru pacea internațională și Fundația Rockefeller. Fundația Rockefeller a prețuit atât de mult serviciile pe care le aduce Institutul Social Român, vizitat în nenumărate rânduri de reprezentanți de seamă ai ei, încât i-a acordat o subvenție destul de însemnată timp de trei ani, a urmat avi-zele lui pentru trimeterea de bursieri români la studii în Statele Unite sau în alte țări și a tratat cu el înființarea la București a unui mare Oficiu de documen-tare pentru întreg Sud estul Europei, Oficiu pe care ar fi urmat să-l organizeze și să-l conducă Institutul Social Român. Printr'un schimb de scrisori din 1933 între Institut și dl. G. L. Duprat, Secretarul General al Federației Internaționale a Societăților și Institutelor de Sociologie, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială” a ajuns în anul XII organul, nu numai al Institutului Social Român, dar și al acestei Federații.

Dar cu această faptă și poate că și cu altele înșirate până aci Institutul Social Român a intrat într'o nouă perioadă de viață, care este perioada lui de înrăurire. Munca și creațiile lui nu mai sunt, după cincisprezece ani de stăruință și de afirmare, numai ale lui, ci încep să ajungă un bun al celor mulți. Institutul nu este numai cunoscut, dar și recunoscut. La doctrina sau la metodele lui vin

cu încredere instituții publice și particulare sau personalități studioase, iar la colaborarea membrilor se face tot mai deseori apel. Când președintele Institutului Social Român a primit sarcina plină de răspundere, de Ministru al Instrucției, Cultelor și Artelor, atât cât a ținut acel loc a lucrat ca un sociolog și ca un om care aducea cu sine meditațiile și experiența în domeniul culturii nu numai a sa, dar și a așezământului înființat și condus de el. Toată activitatea Ministerului a simțit o înviorare de gândire nouă și de imbold spre alte îndrumări, care, în ultimă analiză, duc la Institut și la spiritul creat de el. Proiectele de lege care s'au pregătit atunci, al învățământului primar și al organizării culturale, oglindesc și unul și altul, cu nenumăratele lor inovații, acest spirit, lucrările de documentare și de statistică puse la cale cu acelaș prilej, într'o măsură și după criterii nebănuite mai înainte, descopereau o metodă care le era curentă tuturor membrilor Institutului. Institutul făcea operă de guvernământ, așa cum s'a mai întâmplat, de altminteri și cu alți membri ajunși în aceleași posturi de comandă și înțelegând să aplice tot ceea ce școala științifică din care făceau parte elaborează și experimentase.

În nimic nu se vede însă mai limpede caracterul și puterea acestei epoci de înrăurire decât în legătura care s'a făcut între pilda Institutului Social Român și acțiunea la sate a Fundației Culturale Principele Carol. Încă din 1930 M. S. Regele binevoia să primească președinția de onoare a Institutului, iar în 1934 a numit pe d-l D. Gusti, președintele activ, director general al Fundației Culturale regale, întâia născută și poate cea mai dragă. De când se schițează în 1921 întâiul plan al unei case a Culturii Poporului, gândită până în amănunt de Principele Moștenitor Carol, ca o unealtă de ridicare a țării după războiu, dar realizată numai treptat și fragmentar, președintele Institutului Social Român fusese chemat ca s'o organizeze și s'o conducă. Drumul era de-atunci deschis. Acum venise prilejul recăștigării unui timp pierdut și al îndreptățirii marii încrederi regești pusă în omul de știință. De aceea, când M. S. Regele Carol II a luat hotărârea să se lucreze deadreptul între țărani prin echipe studențești cu un program menit să pătrundă și să deslege problemele de căpetenie ale obștei românești, experiența de ani de zile a Institutului Social Român s'a arătat ca un adevărat rezervor de adevăruri, de constatări și de metode, din care se putea lua cu mâini pline.

Multă lume nu s'a dumirit nici până astăzi de avântul și de rezultatele date de această acțiune, înjghebată numai într'o lună de zile și ajunsă numaidecât, pentru noi, un sistem de însănătoșire materială și morală a satelor, iar, pentru străini, o politică originală culturală de țară agrară, vrednică să fie urmărită la fața locului, din pricina învățăturilor pe care le poate cuprinde și pentru alții. Cel ce leagă însă, prin președintele lui activitatea științifică a Institutului de acțiunea culturală a Fundației, înțelege fără nicio greutate. Suntem aici în fața unui caz clasic de colaborare între pregătirea teoretică și aplicarea pe teren. Acelaș lucru, când s'a înființat întâiul Muzeu al satului în România, pentru care n'au fost nevoe, spre nesfârșita uimire a tuturor, punând la

socoteală case de piatră și de cărămidă de zidit, biserici vechi de transportat din fundul Maramureșului și de reclădit la București, fântâni și cherhanale dobrogene, mori de vânt basarabene, înzestrare de gospodării țărănești întregi, dela cea din urmă lingură de bucătărie până la oaia din grajd și la perechea de țărani în casa locuită, n'a fost nevoie, pentru toate acestea și ca să se înfiripeze imaginea deplină a țării în mai multe zeci de exemplare, decât numai de trei luni! Se uită însă că îndărătul unei asemenea silințe, cu neputință de dus la bun capăt de altcineva, se afla cheazășia Institutului Social Român și munca migăloasă premergătoare, supravegheată cu grijă, a Fundației Culturale Principele Carol prin echipele studențești, inspectorii și mai ales directorul ei general. De altminteri, pe acest drum, plin de atâtea surprinderi, nu s'au călcat decât întâii pași. Un orizont nesfârșit se deschide înainte.

Tipăriturile Institutului au primit ele însele o nouă înfățișare în această perioadă. Lăsând la o parte Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, ajunsă ea însăși organ național și internațional, acum a luat naștere Biblioteca de sociologie, etică și politică. După monografiile întâmplătoare dinainte sau după punerea în circulație a textului conferințelor publice, s'a trecut acum la o prezentare programatică a sistemului de sociologie al școlii dela București, care își are firește latura lui de catedră, dar Institutul Social Român se fălește că-i aparține în cea mai mare parte, cu atât mai mult cu cât el însuși nu este decât o creație și o exemplificare a lui. Dacă studiile și contribuțiile din această bibliotecă, cele mai multe în legătură cu activitatea de până acum a președintelui, ca volumul reprezentativ, *Sociologia militans*, un întreg program numai prin titlu, sau cu activitatea monografică a colaboratorilor crescuți de noua școală, aveau rostul să răspândească între oamenii de cercetare o nouă doctrină și un nou țel al științelor sociale, o altă publicație trebuia să răspundă la o altă trebuință, tot așa, dacă nu mai însemnată. Este astăzi o întreagă lume în țară, de învățători, de preoți, de oameni de administrație, de studenți, de studioși practici sau de cititori obișnuiți, cari sunt dornici să afle, într'o formă și cu un material îndeosebi de fapte și, prin urmare, mai la îndemâna ei, ce se gândește în secțiile Institutului, ce se pune la cale de membri și de conducătorii lui și ce îndrumări dau toate instituțiile care lucrează în spiritul de-acolo. Pentru mulțumirea acestei trebuințe, de popularizare largă și de propagandă luminată, a științelor sociale și mai ales a aplicării lor în cunoașterea țării și a satului românesc, a început să iasă revista lunară, foarte bine primită, „*Sociologia românească*”. Din nou un titlu, care este, în acest al doilea domeniu, un întreg program. Sunt toate, unde ale acelei epoci de înrăurire, despre care am vorbit, și care se răspândesc fără întrerupere până departe.

Ajunși la capătul acestor considerații rezezi și mai mult de enumerare istorică despre Institutul Social Român, scriitorul, ca și cititorul lor, simt că trebuie să mai lipsească ceva și că lămurirea nu este întreagă, atât a construcției cât și a bogăției de gânduri și de nădejdi pe care o adăpostește. Pentru că nimic nu s'ar fi putut împlini, dintre cele înșirate aci, fără personalitatea, de cugetător și de organizator, a președintelui Institutului Social Român și, de aceea, fără el, într'un studiu despre instituție ca și în viața acestei instituții, lucrurile rămân tulburi și nelegate. Acel portret cere însă alte puteri, dacă nu cumva cea mai bună zugrăvire a cuiva nu este tocmai aceasta, încercată și în aceste pagini: scoaterea din vâlmășagul vremii, unde stau amestecate, a faptelor unei vieți, înlănțuirea lor și ținerea în lumină adevărată.